

Галузеві знання як фактор адекватного перекладу: англо-українська академічна термінологія

Людмила Бордюк

Кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА, E-mail: lyudmila.ukr@gmail.com

The paper addresses subject area knowledge as an essential factor in the translation practice. A special emphasis has been laid on English as a lingua franca of modern science and education in the globalized world. A culture-specific approach to translating English academic terms into Ukrainian has been suggested. A concise glossary of English/Ukrainian academic terms has been elaborated.

Key words: subject area knowledge, academic terms, culture-specific translation, lingua franca, English-Ukrainian glossary of academic terms.

Вступ

У теоретичному ракурсі та практичній діяльності переклад розглядають як процес і продукт. Для реалізації адекватної транспозиції смислу, що включає семантичну, дискурсивну, структурну та культурну складові, необхідними параметрами є мовна та комунікативна компетенція перекладачів, фонові знання, а також досконале знання певної галузі, в межах котрої здійснюється переклад, наприклад: медицина, право, інженерія, наука, музика, спорт, освіта тощо. У статті розглядається фактор компетентності у певній галузі знань, зокрема академічній, у процесі перекладу з англійської мови на українську. Проявом ефективності і актуальності такого підходу може слугувати серія навчальних посібників *Dictum Factum* у видавництв Англійська мова як сучасної науки та освіти

I. Англійська мова як *lingua franca* сучасної науки та освіти

У сучасному глобалізованому світі англійська мова відома як *lingua franca*, оскільки виконує об'єднувачу комунікативну функцію, зокрема у сфері науки, техніки та освіти, що дає можливість науковцям та студентам долучатися до останніх світових наукових здобутків, обміну інформацією та участі у міжнародних подіях (фахових конференціях, конгресах, семінарах, програмах обміну тощо). Володіння англійською мовою є передумовою успішного науково-дослідного та освітнього процесів.

Слід зауважити, що в англійській мові лексеми *science* (наука), *scientist* (науковець), *scientific* (науковий) переважно пов'язані з природничими науками (фізикою, хімією, біологією), *humanities* - із гуманітарними науками, а лексемам *academia*, *academic* притаманна дещо ширша семантика у порівнянні з українською мовою: *academia* - сфера діяльності, що пов'язана з університетською освітою; *academic* може перекладатися як 1.академічний, педагогічний, навчальний; 2.університетський; 3. науковий, вчений. Напр., *academic advising* -

консультація з питань навчання; *academic credit*-навчальний кредит (умовні бали, які надаються за успішне завершення певного курсу (навчальної дисципліни); *academic progress* - академічна успішність; *academic rank* - наукова посада; *academic regulations* - університетські норми, положення; *academic suspension*- відрахування з університету (з правом поновлення); *academic year* - навчальний рік.

Коректними англійськими еквівалентами українських словосполучень англійською наукова комунікація; англійське наукове письмо; англійські наукові жанри; науковий дискурс; науковий світ; наукове середовище, наукова стаття відповідно є *English academic communication*; *English academic writing*; *English academic genres*, *academic discourse*; *research world*; *academic and research settings*, *research paper*.

Для історії людства характерні інтеграційні процеси. Саме тому «стан і характер цивілізації вимагають від людства об'єднання зусиль, технологій, наукових розробок, а найголовніше – подальшого радикального переосмислення підвалин цивілізації, становища людини у всесвіті – нових філософських, культурологічних парадигм» [3, с.87]. Додамо – та освітніх парадигм. Зокрема сучасна українська академічна (університетська) терміносистема, що відображає нові реалії національної вищої школи за умов глобалізації та інтеграції міжнародного суспільного розвитку, потребує унормування та гармонізації.

II. Міжнародний освітній простір: лексикографічний аспект

Ефективними видаються моделі американської та європейської вищої школи. Значний інтерес до них зумовлений репутацією провідних американських та європейських університетів, а також розробкою та впровадженням Болонської Декларації, спрямованої на утворення єдиного європейського простору вищої освіти (*European Area of Higher Education*) та забезпечення високих стандартів якості освіти [6; 7; 8]. Оскільки матеріали Болонської Декларації викладені англійською мовою як мовою міжнародного спілкування, для їх детального аналізу та переосмислення необхідно створити адекватну українську версію, тобто переклад із дотриманням понятійної точності та відповідності, попередньо уклавши глосарій академічних термінів.

До ключових слів тексту Болонської Декларації належать такі:

European Credit Transfer System (ECTS), *transferability*, *credit transfer and accumulation system*,

mobility of students and staff, tuning, quality assurance network, lifelong learning, degree curricula, які зазвичай перекладають наступним чином:

ECTS – європейська система зарахування/перезарахування кредитів (на нашу думку, найбільш адекватним є український еквівалент взаємозарахування кредитів); credit transfer and accumulation system – система взаємозарахування та накопичення кредитів; mobility of students and staff – мобільність студентів та викладацького складу; tuning – узгодження/гармонізація навчального процесу; quality assurance network – мережа університетів, що забезпечують якісну освіту/дотримуються вимог високоякісної освіти; lifelong learning – навчання протягом життя; degree curricula – програма, по завершенні/виконанні якої надається науковий ступінь (бакалавра, магістра), дипломна підготовка бакалавра/магістра.

Як бачимо, більшість англомовних, міжнародно прийнятих термінів, в українській версії містить дескриптивні та синонімічні елементи.

Не знайшла адекватного перекладу слов'янськими мовами (українською, російською) реалія американської університетської системи Liberal Arts Education. Зустрічаються “ліберальна освіта” та “освіта для вільного розвитку”, тобто навчання, що враховує і суспільні потреби, й індивідуальні інтереси, здібності та уподобання особи” [2, с.103]. У США поняття Liberal Arts близьке до поняття Humanities, що стосується галузі гуманітарної освіти та формування загального світогляду [6]. Bachelor of Arts та Master of Arts відповідно означають бакалавр та магістр гуманітарних, на відміну від інженерних, технічних спеціальностей (Bachelor of Science, Master of Science).

Яскравим прикладом неоднозначного тлумачення та, відповідно, подекуди неадекватного використання, тобто порушення понятійної точності, в українському дискурсі є американські академічні терміни undergraduate та graduate student. Так, graduate student зазвичай перекладають як випускник вищої школи (higher school). Проте в американській інтерпретації [10] поняття undergraduate study охоплює навчальну програму, що хронологічно слідує за повною середньою освітою (high school), триває 4 роки, після успішного виконання якої надається ступінь бакалавра. Після отримання наукового ступеня бакалавра можна приступити до наступної академічної програми graduate stud, успішне завершення якої надає ступінь магістра.

Академічний термін faculty необхідно перекладати українською мовою із врахуванням культурної маркованості контексту – британського чи американського, оскільки у першому він означає факультет, відділення, (Faculty of Computers, Faculty of Linguistics), а у другому – професорсько-викладацький склад (Faculty and staff of the American Language Institute).

Переклад академічного терміна school теж вимагає врахування культурної специфіки

американської системи вищої освіти - школа, факульт. Він застосовується до навчальних підрозділів у межах університету або до окремих підрозділів, які пропонують навчальні програми для здобуття ступеня бакалавра або вище: the School of Journalism and Mass Communication - факультет (школа) журналістики і масової комунікації; Harvard Business School - факультет (школа) бізнесу Гарвардського університету; Harvard Law School - факультет (школа) права Гарвардського університету.

Варто значити, що Школу Бізнесу було започатковано у Києво-Могилянській Академії, а згодом в УКУ (Українському Католицькому Університеті) у Львові. В обох було вправдане і успішно працюють М.В.А. програми, по завершенні котрих надають ступінь магістра ділового управління, престижний у цілому світі.

Врахування культурної специфіки вимагає переклад взаємопов'язаних, проте відмінних, понять university / college / school.

Еквівалентом української академічної словосполуки диплом про вищу освіту є англомовний відповідник degree. У цьому випадку можна говорити про реалізацію семантичної еквівалентності у процесі перекладу, коли не співпадають план вираження (surface structure) та план змісту (deep structure).

Відомо, що процес термінотворення та формування національних термінологічних стандартів передбачає послідовне та виважене проходження певних етапів, а саме: лексикографічний етап, етап усталення(унормування) та етап устандартування [4; 5]. Українська система академічних термінів, пов'язаних із сферою вищої школи, перебуває на лексикографічному етапі, що допускає синонімію термінів та характеризується появою термінів-неологізмів. Передумовою для переходу до наступного етапу усталення (унормування) необхідне визнання даної терміносистеми більшістю різних наукових шкіл та науковою громадськістю.

Процес формування англо-українського глосарію академічних термінів склався з чотирьох послідовних етапів:

- 1) визначення задач і типу глосарію на основі потреб його цільових користувачів;
- 2) збір матеріалу та відбір академічної термінології для глосарію на основі автентичних англомовних текстів;
- 3) пошук українських еквівалентів до англомовних термінів та формулювання їх визначень;
- 4) упорядкування даних у статтях глосарію

На європейському рівні місію відбору, моніторингу, обробки та поширення достовірних термінологічних відомостей у галузі освіти покладено на інформаційну мережу Eurodice, практичним результатом діяльності котрої стало укладання наступних авторитетних довідково-інформативних видань : European Glossary on Education [7] та European Education Thesaurus [8]. Інформація, розміщена на інтернет-сайті останнього, постійно оновлюється і є надійним джерелом для усіх, хто

цікавиться освітніми процесами у країнах Європи та прагне адаптувати їх до потреб національних систем освіти. На сьогоднішній день українська вища школа не має у своєму розпорядженні подібного потужного термінологічного інструмента. Створення його є нагальним завданням для фахівців у галузі освіти. Зазначені вище досягнення у даній галузі можуть слугувати моделлю для створення англо-українського глосарію академічних термінів рівня університетської освіти.

III. Алгоритм перекладу англомовних академічних термінів

Усвідомлення певного об'єктивного обмеження кола потенційних користувачів традиційним форматом монолінгвального англійського глосарію стало вирішальним у визначенні типу та комбінованої структури англо-української версії як двомовного перекладного тлумачного словника [1]. Мета даного словника надати українські відповідники англомовних академічних (університетських) термінів. Виходячи з того, що значна кількість англомовних академічних термінів не має прямих відповідників в українській мові, або явища та поняття, які вони позначають, лише частково присутні або зовсім відсутні в українському академічному середовищі, виникає необхідність у наданні додаткової описово-тлумачної інформації у словникових статтях. Наприклад: double major (США) подвійна спеціалізація. Навчання в університеті за двома або більше програмами для отримання одного вченого ступеня на одному факультеті. Студент може обрати дві або більше спеціалізації, якщо він зможе узгодити час своїх занять. Наприклад: 1) Ділове адміністрування: Менеджмент і комунікація, 2) Теологія і психологія.

Українські академічні терміни та їх офіційну інтерпретацію можна знайти в «Законі про освіту» та «Законі про вищу освіту» та порівняти із визначеннями відповідних англомовних термінів

Висновок

Було проведено значну селекційну роботу та вирішено обмежитися створенням короткого словника, що складається з 650 словарних статей. Тематика глосарію охопила основні складові елементи та процеси вищої освіти: типи вищих навчальних закладів, акредитацію, управління, професорсько-викладацький склад та академічні звання, зарахування студентів, переведення до інших навчальних закладів, дотримання правових академічних норм, навчальні програми, спеціалізацію, навчально-виробничу практику, систему кредитів та іспитів, систему надання наукових ступеней тощо. В основу словника покладено термінологію глосарієв, укладених університетами з англійською мовою викладання, а також європейською організацією Eurodice. Особливі труднощі викликані певними

відмінностями у культурних контекстах та академічних традиціях США, європейських країн та України.

Для передачі значень англомовних навчальних термінів українською мовою були застосовані методи буквального перекладу, перекладу за допомогою синонімів/синонімічних рядів, тлумачення або пояснення, калькування або запозичення, трансформаційні механізми звуження значення, конкретизації тощо. Усі зазначені методи були підпорядковані досягненню понятійної точності та відповідності, розумному балансу між планом змісту та планом вираження.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що проблема упорядкування та уніфікації української академічної терміносистеми, пов'язаної із вищою школою, викликана потребами національного життя та динамікою глобалізаційних процесів у світі.

Список літератури

1. Бордюк Л.В. Англо-український глосарій академічних термінів: Translating Academic Terms / Л.В.Бордюк. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2009. – 129 с.
2. Дем'янчук О. Політичні та інституційні аспекти впровадження закордонних моделей освіти в Україну / О.П.Дем'янчук // Україна в сучасному світі. - Київ : Стилос, 2003. - С.102-112.
3. Денисова Т. Глобальне і локальне: параметри культури / Т.Денисова // Україна в сучасному світі. – Київ : Стилос, 2003. - С.85-95.
4. Дзера О. Англійська й українська лексикографія (коротка теорія і історія) / О.Дзера. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.Івана Франка, 2004.
5. Рицар Б. Технічному комітетові стандартизації науково-технічної термінології – 10 років: здобутки, проблеми, перспективи / Б.Рицар // Проблеми української термінології. Слово Світ. Вісник НУ «Львівська політехніка», 2002. - Вип. 453. - С.3-11;
6. The Bologna Declaration – [http:// w.w.w. bologna process](http://w.w.w.bologna process);
7. European Glossary on Education. Eurodice. The information network on education in Europe. <http://www.eurodice.org>.
8. European Education Thesaurus. Eurodice, the information network on education in Europe. – [http:// www.eurodice.org](http://www.eurodice.org).
9. Longman Dictionary of English Language and Culture. Addison Wesley Longman, 1998.